

Irena Pufal-Struzik*

KREATYWNOŚĆ I SKŁONNOŚĆ DO RYZYKA U STUDENTÓW – RÓŻNICE PŁCI

Wprowadzenie. Problematyka badawcza

Współcześnie przed młodymi ludźmi stoją wyzwania wymagające nowych, niestandardowych, innowacyjnych rozwiązań niezbędnych dla skutecznego realizowania celów. Zrozumiałe jest zatem tak wysokie obecnie zapotrzebowanie na jednostki korzystające ze swego twórczego potencjału (Mendecka 2010, s. 8). Osoby takie potrafią podołać stawianym wyzwaniom, bowiem są kreatywne, twórcze, innowacyjne oraz gotowe do podjęcia ryzyka. Kreatywna młodzież jest czynnikiem dynamizującym strukturę społeczną bowiem wnosi wartości innowacyjne i wywiera wpływ na przemiany w społeczeństwie. Również często funkcjonuje w trudnych warunkach: duża konkurencja i dynamika działania, bardzo wysokie oczekiwania odnośnie nowoczesności proponowanych rozwiązań.

Nie ulega wątpliwości, że kreatywność inaczej postawa twórcza (Karwowski 2009; Popek 2003; Szmidt 2013) czy „twórcze zachowanie się” (Strzałecki 2003) jest głównym czynnikiem sprawczym innowacji, które z kolei wiążą się z ryzykiem, jakie musi podjąć każdy, kto dokonuje wyboru co do rodzaju działania i sposobu jego twórczego wykonania często niezależnie a nawet wbrew obowiązującym tendencjom czy modzie. Postawa twórcza jest to osobowościowy potencjał (wyjściowy, elementarny poziom twórczości) większości ludzi do osiągnięcia znaczących – przynajmniej w skali psychologicznej – wyników w zakresie twórczości (Karwowski 2009, s. 17).

***Irena Pufal-Struzik** – doktor habilitowany nauk humanistycznych w dyscyplinie psychologia, profesor UJK, Uniwersytet Jana Kochanowskiego; zainteresowania naukowe: psychologiczne i środowiskowe uwarunkowania twórczości młodzieży i dorosłych (twórczość naukowa, artystyczna, techniczna), agresja i jej uwarunkowania podmiotowe i środowiskowe; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6716-5278>; e-mail: irena.pufal-struzik@ujk.edu.pl

Towarzyszące działaniom twórczym ryzyko wynika z konieczności przeciwstawienia się większości w danym środowisku, dokonania zmiany nie zawsze akceptowanej przez otoczenie, bez gwarancji, że się uda.

W ostatnich latach kreatywność stała się gorącym tematem w różnych dziedzinach funkcjonowania społeczeństwa. Znaczenie kreatywnego potencjału młodych ludzi i potrzebę jego wspierania podkreślają liderzy biznesu, główne media, urzędnicy rządowi i twórcy polityki edukacyjnej. Postawa twórcza stanowi podstawowy warunek twórczego myślenia i działania, nieszablonowości, nowatorstwa, konstruktywnego krytycyzmu, innowacyjności, jak również skuteczności.

W artykule podjęto próbę analizy związku pomiędzy potencjałem kreatywności (postawą twórczą) studentów i gotowością do podejmowania ryzyka, jako zmiennych, które mogą nadać twórczy kierunek ich aktywności obecnie i w przyszłości. Ważną zmienną w analizie jest płeć. Podstawą teoretyczną badania jest koncepcja postawy twórczej zaprezentowana przez Stanisława Popka (2003).

Na bazie danych zawartych w literaturze przedmiotu sformułowano dwie hipotezy: – Osoby osiągające wyższe rezultaty w zakresie kreatywności (postawy twórczej) cechować się będą istotnie wyższym poziomem skłonności do ryzyka. – Płeć jest czynnikiem istotnie różnicującym nasilenie postawy twórczej oraz skłonności do ryzyka u badanych studentów.

Kreatywność jako podstawowa kompetencja w działaniu twórczym

Kreatywność jest współcześnie uważana za jedną z kluczowych kompetencji indywidualnych. Jako cecha (przymiot) natury ludzkiej polega ona na nowatorskim kojarzeniu przedmiotów i pojęć, tworzeniu nowych idei, znaczeń, sposobów rozwiązywania problemów, które przyczyniają się do budowania subiektywnie pojmowanej przez otoczenie (zwłaszcza ekspertów) wartości (West 2000, s. 11). Kreatywność podmiotu (postawa twórcza) jest uwarunkowana jego wiedzą, doświadczeniem, poczuciem wolności, umiejętnością twórczego myślenia jak również motywacją do działania. Zdaniem S. Popka postawa twórcza jest ukształtowaną (genetycznie i poprzez indywidualne doświadczenie) właściwością poznawczą i charakterologiczną podmiotu wykazującego tendencję, nastawienie lub gotowość do przekształcania świata rzeczy, zjawisk, a także własnej osobowości (1987, s. 22). Ludzie różnią się pod względem nasilenia kreatywności (Nęcka 2001; Szmidt 2013). Wysoce kreatywne osoby charakteryzuje ciekawość i inicjatywa, otwartość i tolerancja, umiejętność dostrzegania problemów, przyjmowania krytyki, gotowość do działania w sposób oryginalny i elastyczny, odwaga a także gotowość

do podejmowania ryzyka. Są to właściwości indywidualne, dzięki którym młodzi ludzie będą mogli intencjonalnie konstruować własną przyszłość, uprzedzać osiąganie celów i aktywności życiowych, prezentować postawę zaradności życiowej niezbędną w realizacji pożądaných celów zawodowych oraz pożądanego modelu skuteczności życiowej własnej osoby (Bańka 2008).

Ryzyko w działaniu twórczym

Ryzyko jest immanentną cechą obecnej rzeczywistości. Skłonność do podejmowania ryzyka jest często wymieniana jako empirycznie stwierdzona cecha osób twórczych (Cropley 1967; Luthe 1976; Shallcross 1981). Osoba twórcza podejmuje problemy otwarte, których nie można rozwiązać za pomocą znanych algorytmów, często dokonuje wyboru w nowych i trudnych sytuacjach. Wyzwania, jakie podejmuje wiążą się ze świadomością ryzyka, bowiem nie są jej znane konsekwencje swoich decyzji i działań. Dzięki gotowości do transgresji i woli przekraczania ograniczeń, będących najbardziej charakterystycznym dla człowieka wyróżnikiem (Kozielecki 1987) jest on motywowany do „stawiania czoła” trudnym wyzwaniom współczesnego świata. Każdy rodzaj podejmowanych działań innowacyjnych jest ryzykowny, a samo ryzyko może być inhibitorem lub katalizatorem aktywności twórczej. W podejmowaniu przez osoby twórcze ryzykownych przedsięwzięć pomaga wysoka odporność psychiczna (Sołowiej 1995). Wiąże się ona z gotowością podjęcia działań niezrutynizowanych, innowacyjnych, twórczych. Działania te wymagają, z jednej strony gotowości do podejmowania ryzyka, umiejętności elastycznego reagowania na zmiany, z drugiej strony, umiejętności samomodyfikacji własnej osobowości (zob. Goszczyńska 2006, s. 190) i adaptacji do nowych warunków. Badacze podkreślają związek pomiędzy poszukiwaniem doznań a skłonnością do ryzyka. Zgodnie z koncepcją Marvina Zuckermana (1972) ryzyko wiąże się z potrzebą przeżywania nowatorskich, urozmaiconych, złożonych wrażeń i doświadczeń. Osoby o silnej potrzebie doznań są bardziej skłonne do podejmowania ryzyka w porównaniu z osobami nieodczuwającymi potrzeby przeżywania ekscytujących doznań (Studenski 2004). Cechy ich osobowości umożliwiają zaangażowanie i samokontrolę realizacji działań transgresyjnych (wykraczających poza), pomagają w tolerowaniu niepewności w dochodzeniu do zamierzonego celu, radzeniu sobie z ryzykiem towarzyszącym podejmowaniu problemów twórczych oraz w twórczym przekształcaniu siebie. Jak widać z jednej strony ryzyko może być rozpatrywane jako zagrożenie, z drugiej zaś jako pozytywna możliwość, którą osoba o postawie twórczej może wykorzystać do podjęcia działań twórczych.

Metoda

Badaniom poddano 217 studentów. W próbie znalazło się 116 mężczyzn

i 101 kobiet. Badani mieli od 18 do 20 lat (najliczniejsza jest grupa 19-latków $n = 146$). Udział w badaniach był anonimowy i dobrowolny. Badania przeprowadzono w grupach studenckich. Dobór próby był celowy, co niewątpliwie zmusza do zachowania ostrożności w formułowaniu wniosków. Zastosowano dwa testy psychologiczne: Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH I S. Popka posłużył do pomiaru postawy twórczej bądź odtwórczej, zaś Test Zachowań Ryzykownych (TZR) Ryszarda Studenskiego został wykorzystany do pomiaru skłonności do ryzyka. Kwestionariusz KANH I jest używany ponad 20 lat i nadal jest narzędziem bardzo przydatnym. Kwestionariusz został opracowany na podstawie autorskiej koncepcji postawy twórczej S. Popka (Popek 2000). W postawie twórczej wzajemnie na siebie oddziałują dwie sfery osobowości: poznawcza i charakterologiczna. Autor koncepcji uznaje nadrzędność osobowości w stosunku do zdolności i uzdolnień specjalnych i przyjmuje założenie, że efektywne realizowanie predyspozycji poznawczych możliwe jest jedynie we współdziałaniu z innymi cechami osobowości określonymi umownie jako postawa nonkonformistyczna. Kwestionariusz zawiera 60 stwierdzeń dotyczących różnych czynności ludzkich. Poszczególne skale testu (A – konformizm, B – nonkonformizm, C – zachowania algorytmiczne, D – zachowania heurystyczne) można oceniać oddzielnie oraz łącznie. Na postawę twórczą składa się suma wyników w skalach B + D, zaś na postawę odtwórczą składa się suma wyników w skalach A + C. Kwestionariusz jest narzędziem badawczym o wysokiej rzetelności. Test Zachowań Ryzykownych (TZR) zawiera 25 stwierdzeń dotyczących stosunku badanego do trudnych lub niebezpiecznych zadań, co pozwala określić, w jakim stopniu badana osoba preferuje podejmowanie ryzyka albo ceni bezpieczeństwo i ostrożne postępowanie. Badany udziela odpowiedzi w skali od 0 (bardzo rzadko lub nigdy) do 4 (bardzo często). Test TZR jest przeznaczony do badań zbiorowych kobiet i mężczyzn w wieku powyżej 13 lat. Jest przydatnym narzędziem do diagnozowania indywidualnej skłonności do ryzyka na podstawie samooceny częstości podejmowania zachowań ryzykownych i satysfakcji doznawanej wskutek takich zachowań. Jest to narzędzie znormalizowane o wysokiej rzetelności.

Wyniki

Wskaźniki rzetelności α Cronbacha dla całości kwestionariusza KANH I oraz dla poszczególnych skal wynoszą: całość – 0,78, Konformizm – 0,68, Zachowania algorytmiczne – 0,56, Nonkonformizm – 0,67, Zachowania heurystyczne – 0,70, zaś wskaźnik rzetelności dla Skali TZR wynosi 0,96.

W tabelach 1-3 zaprezentowano statystyki opisowe wyników badanych studentów w obu testach oraz rozkłady wyników.

Tabela 1

Statystyki opisowe wyników surowych w skalach opisujących postawy twórcze i odtwórcze oraz w skali skłonności do ryzyka studentów (N=217)

Cecha	M	Me	Min.	Max	SD	R	QI	QIII
Konformizm [K] <0;30>*	13,48	14	3	26	4,64	23	10	16
Zachowania algorytmiczne [A] <0;30>	15,48	15	6	26	4,00	20	13	19
Nonkonformizm [N] <0;30>	18,43	18	8	27	4,41	19	15	22
Zachowania heurystyczne [H] <0;30>	17,41	17	5	30	4,59	25	14	21
Sfera charakterologiczna [N-K] <-30;30>	4,95	5	-12	23	6,71	35	0	10
Sfera poznawcza [H-A] <-30;30>	1,93	2	-15	17	5,66	32	-2	5
Skłonność do ryzyka <0;100>	37,2	36	1	85	19,7	84	21	53

* Zakres teoretyczny skali.

Legenda: M – średnia, Me – mediana, Min. – wartość minimalna w zbiorze, Max. – wartość maksymalna w zbiorze, SD – odchylenie standardowe, R – rozstęp, QI – kwartył dolny, QIII – kwartył górny.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2

Rozkład wyników w skalach Kwestionariusza KANH I (na skali stenowej)

Sten	Kategorie	Konformizm			Zachowania algorytmiczne		
		%	n	%	%	n	%
1	Wyniki niskie	7,37	-	0,00	24,42	3	1,38
2			1	0,46		6	2,76
3			6	2,76		14	6,45
4			9	4,15		30	13,82
5	Wyniki przeciętne	36,41	50	23,04	25,81	20	9,22
6			29	13,36		36	16,59
7	Wyniki wysokie	56,22	47	21,66	49,77	40	18,43
8			35	16,13		28	12,90
9			19	8,76		26	11,98
10			21	9,68		14	6,45
Sten	Kategorie	Nonkonformizm			Zachowania heurystyczne		
		%	n	%	%	n	%
1	Wyniki niskie	46,54	11	5,07	45,16	10	4,61
2			8	3,69		23	10,60
3			41	18,89		29	13,36
4			41	18,89		36	16,59
5	Wyniki przeciętne	20,28	15	6,91	18,43	27	12,44
6			29	13,36		13	5,99
7	Wyniki wysokie	33,18	25	11,52	36,41	35	16,13
8			25	11,52		31	14,29
9			19	8,76		7	3,23
10			3	1,38		6	2,76

* Czcionką pogrubioną zaznaczono kategorie dominujące, powyżej 10%.

Źródło: opracowanie własne.

Rozkład wyników dotyczących kreatywności wskazuje, że u badanych studentów dominuje wysoki poziom konformizmu (K) i zachowań algorytmicznych (A), czyli będących składową postawy odtwórczej nad składowymi postawy twórczej, czyli nonkonformizmem (N) i zachowaniami heurystycznymi (H). Jedynie co trzeci student w próbie potrafi w różnych sytuacjach zachowywać się niezależnie, zachować autonomię, nie ulegać naciskom i wzorom z zewnątrz (33,18%), oraz nieco liczniejsza jest grupa badanych prezentujących zachowania heurystyczne (36,41) świadczące o samodzielności w obserwacji, wyobraźni, elastyczności intelektualnej i aktywności poznawczej.

Drugą badaną zmienną była skłonność do podejmowania ryzyka. W tym teście wyniki w stenach interpretuje się nieco inaczej niż w teście KANH. O bardzo silnym preferowaniu ryzyka świadczy sten 10 (silna skłonność 8-9 sten; przeciętna 4-7, słaba 2-3 sten) zaś o bardzo słabej preferencji świadczy wynik na poziomie 1 stena.

Tabela 3

Rozkład wyników w Teście Zachowań Ryzykownych (skala stenowa)

STEN	Kategorie	Skłonność do ryzyka		
		%	n	%
1	Wyniki niskie	37,34	3	1,38
2			19	8,76
3			33	15,21
4			26	11,98
5	Wyniki przeciętne	29,95	31	14,29
6			34	15,67
7	Wyniki wysokie	32,71	22	10,14
8			16	7,37
9			21	9,68
10			12	5,53

* Czcionką pogrubioną zaznaczono kategorie dominujące, powyżej 10%.

Źródło: opracowanie własne.

Pomimo wysokiej rzetelności testu TZR w uzyskanej próbie wyniki rozkładają się bardzo nieregularnie – to powoduje ich duże rozproszenie i znaczne odbieganie rozkładu od normalnego. Nieco więcej jest w próbie badanych osób o wynikach niskich niż wysokich.

Analizę korelacji zmierzającą do zweryfikowania hipotezy o pozytywnym związku kreatywności (postawy twórczej) i skłonności do ryzykowania przeprowadzono na wynikach surowych. Rezultaty analizy pokazano w tabeli 4.

Tabela 4

Współczynniki korelacji Pearsona pomiędzy wskaźnikami postaw twórczych i odtwórczych a wskaźnikiem skłonności do ryzyka u studentów – wyniki surowe (N=217)

	K	A	N	H	N-K	H-A	SR
K	1,000	0,536**	-0,098 ^{n.i.}	0,016 ^{n.i.}	-0,756**	-0,365**	-0,022 ^{n.i.}
A	j.w.	1,000	0,106 ^{n.i.}	0,138*	-0,301**	-0,595**	0,016 ^{n.i.}
N	j.w.	j.w.	1,000	0,691**	0,725**	0,486**	0,396**
H	j.w.	j.w.	j.w.	1,000	0,443**	0,715**	0,326**
N-K	j.w.	j.w.	j.w.	j.w.	1,000	0,572**	0,276**
H-A	j.w.	j.w.	j.w.	j.w.	j.w.	1,000	0,253**
SR	j.w.	j.w.	j.w.	j.w.	j.w.	j.w.	1,000

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; n.i. – związek nieistotny statystycznie

Legenda: K – konformizm, A – zachowania algorytmiczne, N – nonkonformizm, H – zachowania heurystyczne, N-K – sfera charakterologiczna postawy twórczej, H-A – sfera poznawcza postawy twórczej, SR – skłonność do ryzyka.

Źródło: opracowanie własne.

Analiza korelacji między składnikami postawy odtwórczej (K i A) i skłonnością do ryzyka nie ujawniła istotnych związków. Natomiast, zgodnie z przewidywaniem stwierdzono istotne ($p < 0,01$) pozytywne związki pomiędzy składnikami postawy twórczej, czyli nonkonformizmem i zachowaniami heurystycznymi (N i H) a preferowaniem ryzyka przez studentów. Wskazuje to na współwystępowanie postawy twórczej ze skłonnością do podejmowania ryzyka.

W celu zweryfikowania hipotezy zakładającej, że płeć istotnie różnicuje nasilenie postawy twórczej oraz skłonność do ryzyka u badanych zastosowano jednoczynnikową analizę wariancji. Uzyskane rezultaty ANOVA odnośnie zróżnicowania nasilenia postaw twórczych i odtwórczych według płci wskazują, że mężczyźni w porównaniu z kobietami wprawdzie ujawniają wyższy poziom nonkonformizmu (średnia = 18,79 dla mężczyzn; 18,02 dla kobiet; $F = 1,667$) i zachowań heurystycznych (średnia = 17,78 dla mężczyzn; 16,99 dla kobiet; $F = 1,585$), ale różnice nie są istotne statystycznie. Natomiast płeć jest zmienną istotnie różnicującą skłonność do zachowań

ryzykownych w grupie badanych ($F = 20,035$; $p < 0,001$). Jak można było przewidywać, studentki słabiej preferują ryzyko (średnia = 30,99) niż studenci (średnia = 42,53).

Podsumowanie

W wyniku badań potwierdzono hipotezę pierwszą, bowiem istotny okazał się związek pomiędzy składnikami postawy twórczej (nonkonformizmem i zachowaniami heurystycznymi) i skłonnością do ryzyka w próbie studentów. Osobowość nonkonformistyczna, skłonna do samodzielnego działania i otwartości, niezależna i odpowiedzialna oraz zdolna do zachowań heurystycznych sprzyja rozwijaniu twórczych, poznawczych i realizacyjnych możliwości człowieka (Popek 2000). Skłonność do ryzyka można uznać za względnie trwałą cechę osobowości, a wielkość podejmowanego przez osobę ryzyka i częstość zachowań ryzykownych stanowią behawioralny korelat indywidualnej skłonności do ryzykowania. Decyzję o podjęciu lub odrzuceniu ryzyka wyznaczają cechy podmiotowe. Rezultaty badań wskazują, że jedną z takich cech jest kreatywność czyli postawa twórcza jednostki. Postawa twórcza stanowi główny warunek dokonywania transgresji, czyli czynności wykraczających poza przyjęte granice, standardy i zaliczanych do wysoce ryzykownych (Goszczyńska, Studenski 2006). Jako wymiar osobowości transgresja utożsamiana jest ze zdolnością i wewnętrzną motywacją do dokonywania i podejmowania zachowań ekspansyjnych (por. Goszczyńska, Studenski 2006; Koziński 1987). Te cechy podmiotowe wspomagają sprawne funkcjonowanie w sytuacjach trudnych i ryzykownych. Osoby kreatywne mają tendencję do poszukiwania nowości, innowacyjnych rozwiązań, urozmaiconych wrażeń i doznań (Zuckerman 1972) i w obliczu nowych i trudnych problemów wymagających podjęcia ryzyka są gotowe je podjąć. Ryzyko traktują instrumentalnie i uważają je za konieczne do osiągnięcia celu, przy czym na ogół kontrolują wielkość ryzyka niezbędnego do rozwiązania problemu w sposób twórczy (Studenski 2004). Także w badaniach uczniów szkół średnich stwierdzono zależność między zapotrzebowaniem na różnorodną stymulację (przygodę, nowość, ryzyko) a cechami postawy twórczej (elastycznością i złożonością poznawczą, nonkonformizmem i spontanicznością w działaniu) (Pufal-Struzik 1996).

Hipoteza druga zakładająca, że płeć jest czynnikiem istotnie różnicującym nasilenie postawy twórczej oraz skłonność do ryzyka u badanych studentów, potwierdziła się częściowo. Okazało się, że mężczyźni wprawdzie mają wyższe nasilenie czynników składających się na postawę twórczą niż kobiety, ale stwierdzone różnice nie są istotne statystycznie. Natomiast, jak przewidywano zaznaczyło się istotne zróżnicowanie między kobietami i męż-

czynnikami w poziomie gotowości do podejmowania zachowania ryzykownego. Mężczyźni wykazują mocniejszą podmiotową tendencję w preferowaniu sytuacji ryzykownych niż kobiety. Wyniki te są zgodne z literaturą przedmiotu (por. Zuckerman, Sayre 1982; Stawiarska-Lietzau 2003; Studenski 2004; Makarowski 2008). Prawdopodobnie ryzykowanie jako cecha indywidualna jest bardziej związane z płcią męską. U mężczyzn skłonność do ryzyka jest uwarunkowana przede wszystkim płcią biologiczną, zaś czynnikiem osłabiającym tę skłonność jest wymiar kobiecości płci psychologicznej, a zatem awersja wobec ryzyka powiązana jest raczej z modyfikującym wpływem społecznego uczenia się. U kobiet zaś niechęć do podejmowania zachowań ryzykownych uwarunkowana jest czynnikami wrodzonymi, chociaż uwzględnić trzeba także doświadczenia wychowawcze dziewcząt nakłanianych raczej do unikania ryzykownych sytuacji zgodnie z kulturowymi stereotypami płci (Stawiarska-Lietzau 2003).

Wnioski

Uzyskane rezultaty badań poziomu kreatywności studentów uzasadniają potrzebę silniejszego niż obecnie nacisku na rozwój i pobudzanie u młodych ludzi zdolności do działań twórczych, do dokonywania twórczych transgresji wspomaganych kompetencjami kreatywnymi, nonkonformizmem, motywacją do podejmowania aktywności twórczej i kontrolowanego ryzyka. Kreatywność jako złożona cecha podmiotowa wraz z gotowością do konstruktywnego ryzyka warunkują sprawne funkcjonowanie w sytuacjach problemowych i trudnych.

Do osiągnięcia wspomnianych celów konieczne jest wytworzenie w uczelniach środowiska psychospołecznego zapewniającego klimat dla rozwoju kreatywności i działań twórczych. W takim środowisku cenione są następujące cechy aktywności podmiotowo-sprawczej jednostki: gotowość do zachowań transgresyjnych, motywacja twórcza do poszukiwania i dokonywania zmian, akceptowanie nowości, odwaga „myślenia inaczej”, zorientowanie na działanie, otwartość, oryginalność, sprawność w przewyciężaniu trudności, wysokie poczucie wartości „Ja” i konsekwencja w działaniu. Oznacza to konieczność innowacyjnego i ustawicznego kształcenia, interdyscyplinarnego, holistycznego, zindywidualizowanego i wykorzystującego najnowsze technologie. Nie wystarczy przekazywanie wiedzy i oczekiwanie biernego jej opanowywania przez studentów. Niezbędne jest mobilizowanie ich do samodzielnej pracy, dostrzegania i rozwiązywania problemów. W pracy dydaktycznej w szkole wyższej należy częściej wykorzystywać metody nauczania prowokujące do dyskusji, uruchamiające ciekawość, uczące jak się uczyć, gdzie poszukiwać informacji, jak przekonywać do swoich racji i bronić swoich

poglądów. Chodzi o to, aby student pełnił rolę badacza, a nauczyciel akademicki był jego partnerem w poszukiwaniach. Trzeba stosować różne metody nauczania nastawione nie tylko na zapamiętanie treści przez studentów, ale przede wszystkim ukierunkowane na zwiększenie ich aktywności poznawczej i twórczej. Poza metodami asymilacji wiedzy (np. wykład zwłaszcza problemowy, pogadanka, opis, opowiadanie, praca z tekstem) powinny pojawić się również metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy (np. metoda problemowa, metoda przypadków, metoda sytuacyjna, burza mózgów, metaplan, gry dydaktyczne, metoda projektów), waloryzacyjne (np. inscenizacja, drama, pantomima), praktyczne (np. pokaz, ćwiczenia, metody laboratoryjne) (Okoń 1998). Zwłaszcza metoda sytuacyjna oraz metoda „burzy mózgów” pobudzają logiczne i twórcze myślenie studentów, uczą krytycznego stosunku do informacji, zaś metoda ćwiczeń pokazuje jak zastosować wiedzę teoretyczną w praktyce. Warto wspomnieć, że im więcej aktywności poznawczej musi „uruchomić” student na zajęciach tym lepiej zapamięta dany materiał nauczania (zob. Mikina, Zajac 2006). Warto także stosować metodę projektów (zob. Szymański 2000).

Młodych ludzi należy przekonać, iż kluczem do sukcesu w realizacji ich planów osobistych, zawodowych i społecznych jest umiejętność wychodzenia poza codzienną aktywność, elastyczność i ukierunkowanie na zmiany. Jest to możliwe dzięki postawie twórczej. Natomiast ocena ryzyka pozostaje najsilniejszym czynnikiem napędzającym zmiany, wyznaczanie kolejnych celów z myślą o twórczym przekształcaniu rzeczywistości. Do twórczej realizacji wizji studenta jako transgresyjnego podmiotu niezbędni są twórczy i refleksyjni nauczyciele akademicy (Gołębniak, Zamorska 2014), od których potencjału intelektualnego i kreatywności w znacznym stopniu zależy postęp w szkole wyższej (Lilly, Bramwell-Rejskind 2004).

Literatura

- ADAMS J. L. (1978), *Conceptual blockbusting: A pleasurable guide to better problem solving*, W. W. Norton, New York.
- BAŃKA A. (2008), *Otwartość na nowe doświadczenia pracy i codzienności a procesy integracji osobowości*, [w:] *Praca człowieka w XXI wieku. Konteksty – wyzwania – zagrożenia*, red. R. Gerlach, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 63-92.
- CROPLEY A. J. (1967), *Creativity*, Longmans, London.

- GOŁĘBNIAK B. D., ZAMORSKA B. (2014), Nowy profesjonalizm nauczycieli. Podejścia – praktyka – przestrzeń rozwoju, Wydawnictwo Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- GOSZCZYŃSKA M., STUDENSKI R. (2006), Psychologia zachowań ryzykownych, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa, wyd. 1.
- KARWOWSKI M. (2009), Zgłębianie kreatywności. Studia nad pomiarem poziomu i stylu twórczości, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa.
- KOZIELECKI J. (1987), Koncepcja transgresyjna człowieka, PWN, Warszawa.
- LILLY F. R., BRAMWELL-REJSKIND G. (2004), The Dynamics of Creative Teaching, *The Journal of Creative Behavior*, nr 38(2), s. 102-124.
- LUTHE W. L. (1976), Creativity mobilization technique, Grune and Stratton, New York.
- MAKAROWSKI R. (2008), Granice ryzyka: paradygmat psychologiczny, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- MENDECKA G. (RED.) (2010), Oblicza twórczości, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- MIKINA A., ZAJĄC B. (2006), Jak wdrażać metodę projektów?, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- NEĆKA E. (2001), Psychologia twórczości GWP, Gdańsk.
- OKOŃ W. (1998), Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej, Wydawnictwo akademickie Żak, Warszawa.
- POPEK S. (1987), Teoretyczne podstawy badań nad zdolnościami i uzdolnieniami, [w:] Z badań nad zdolnościami i uzdolnieniami specjalnymi młodzieży, red. S. Popek, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- POPEK S. (2000), Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- POPEK S. (2003), Człowiek jako jednostka twórcza, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- PUFAL-STRUZIK I. (1996), Demand for stimulation in young people with different levels of creativity, „High Ability Studies”, nr 7(2), s. 145-150.
- RATAJCZAK Z. (1991), Elementy psychologii pracy, Skrypty Uniwersytetu Śląskiego, 0239-6432, nr 461, Katowice.

- SHALLCROSS D. J. (1981), *Teaching of creative behavior: How to teach creativity to children of all ages*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- SOŁOWIEJ J. (1995), *Psychologia twórczości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- STAWIARSKA-LIETZAU M. (2003), Uwarunkowania różnic płciowych w podejmowaniu zachowań ryzykownych, „Prace Naukowe WSP w Częstochowie. Seria: Psychologia”, X, s. 247-256.
- STUDENSKI R. (2004), *Ryzyko i ryzykowanie*, Katowice, Wydawnictwo UŚ.
- STRZAŁECKI A. (2003), *Psychologia twórczości. Między tradycją a ponowoczesnością*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa.
- SZMIDT K. J. (2013), *Pedagogika twórczości*, GWP, Sopot.
- SZYMAŃSKI M. S. (2000), *O metodzie projektów*, Wydawnictwo akademickie Żak, Warszawa.
- WEST M. A. (2000), *Rozwijanie kreatywności wewnątrz organizacji*, PWN, Warszawa.
- ZALEŚKIEWICZ T. (2006), Ryzyko jako konieczność i ryzyko jako przyjemność. Teoria i jej empiryczna weryfikacja, [w:] *Psychologia zachowań ryzykownych*, red. M. Goszczyńska, R. Studenski, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa, s. 19-45.
- ZUCKERMAN M. (1972), *Manual and research report for the Sensation Seeking Scale (SSS)*, University of Delaware, Newark.
- ZUCKERMAN D. M., SAYRE D. H. (1982), Cultural sex-role expectations and children's sex-role concepts, „Sex Roles”, nr 8, s. 853-863.

Irena Pufal-Struzik

CREATIVITY AND STUDENTS' PROPENSITY TO RISK-TAKING – DIFFERENCES BETWEEN THE GENDERS

Keywords: students' creativity, creative attitude, gender, risk.

The necessity of border crossing and transgression in search for new, non-standard, and innovative solutions have become a norm of modernity. On the other hand, modern transgression activities are immanently characterized by risk, a feature typical of independent, creative, and innovative people. The article presents the results of the study on creativity and risk propensity in male ($n = 116$) and female students ($n = 101$). Two psychological tests were used: The Creative Behaviour Questionnaire CBQ I (Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH I) by Popek, used to measure creative or re-creative attitude, and the Risky Behaviour Test (Test Zachowań Ryzykownych – TZR) by Studenski. The aim of the study was to answer the question: Does it occur and what is the relationship between the creative attitude (creativity) and the risk-taking attitude in students? Are there differences between both genders regarding students' creative attitude and their readiness to engage in risky activities? The study showed, in accordance with the predictions based on the literature, that creative people are more likely to take risks, especially if they are men. Both theoretical and practical consequences of these findings were discussed.

Irena Pufal-Struzik

KREATYWNOŚĆ I SKŁONNOŚĆ DO RYZYKA U STUDENTÓW – RÓŻNICE PŁCI

Słowa kluczowe: kreatywność studentów, postawa twórcza, płeć, ryzyko.

Normą współczesności stała się konieczność przekraczania granic przez człowieka i zbiorowości ludzkie, dokonywania transgresji w poszukiwaniu nowych, niestandardowych, innowacyjnych rozwiązań. Natomiast immanentną cechą współczesnych działań transgresyjnych jest ryzyko, do którego zdolny jest człowiek będący podmiotem innowacyjnym, o postawie twórczej, samodzielny. W artykule przedstawiono rezultaty badania kreatywności i skłonności do ryzyka u studentów ($n = 116$) i studentek ($n = 101$). Zastosowano dwa testy psychologiczne: Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH I S. Popka służący do pomiaru postawy twórczej bądź odtwórczej oraz Test Zachowań Ryzykownych (TZR) R. Studenskiego. Celem badania jest odpowiedź na pytanie: Czy występuje i jaką siłę ma związek między postawą twórczą (kreatywnością) i skłonnością do ryzyka u studentów? Czy są różnice płci w postawie twórczej studentów oraz w gotowości do działań ryzykownych? Badanie wykazało - zgodnie z przewidywaniami wyprowadzonymi z literatury przedmiotu - że osoby kreatywne częściej podejmują ryzyko, zwłaszcza jeśli są to mężczyźni. Dyskutowane są zarówno teoretyczne, jak i praktyczne konsekwencje tych ustaleń.